

ЎЗБЕКИСТОНДА ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТДА ЯШИЛ ИНВЕСТИЦИЯ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ УМУМИЙ ЖИХАТЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10530114>

Умаров Фахриддин Умар ўғли

Тошкент молия институти катта ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу илмий мақолада “яшил иқтисодиёт” атамасига жаҳон ва мамлакатимиз олимлари томонидан келтирилган таърифлар ёритилган. “Яшил иқтисодиёт” назарияси очиб берилган. “Яшил иқтисодиёт”ни Ўзбекистонда муҳимлилик ва долзарблигини охирги ҳукумат меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида кўрсатиб берилган. Шу билан бирга “яшил иқтисодиёт”ни соҳа ва тармоқларга таъсири ва муҳимлиги кўрсатиб берилган. Шунини алоҳида такидлаш лозимки “яшил иқтисодиёт” мамлакатимиз таълим тизимида кириб бориши ҳамда ривожланиш тенденциясини ошириб бориши келтирилган.

Калит сўзлар: яшил, яшил иқтисодиёт, атроф-муҳит, ресурслар, яшил инвестиция, яшил макон.

Аннотация: В данной научной статье освещаются определения термина “зеленая экономика”, приведенные учеными мира и нашей страны. Раскрыта теория “зеленой экономики”. Важность и актуальность “зеленой экономики” в Узбекистане были обозначены последними правительственными нормативно-правовыми актами. В то же время было показано влияние и важность “зеленой экономики” для отраслей и секторов. Отдельно следует отметить, что “зеленая экономика” проникает в систему образования нашей страны и наращивает тенденции развития.

Ключевые слова: зеленый, зеленая экономика, окружающая среда, ресурсы, зеленые инвестиции, зеленое пространство.

Abstract: This scientific article highlights the definitions of the term “green economy” given by scientists of the world and our country. The theory of the “green economy” is revealed. The importance and relevance of the “green economy” in Uzbekistan have been identified by the latest government regulations. At the same time, the impact and importance of the “green economy” for industries and sectors was shown. Separately, it should be noted that the “green economy” penetrates into the education system of our country and increases development trends.

Keywords: green, green economy, environment, resources, green investments, green space.

КИРИШ

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) томонидан илгари сурилаётган «Барқарор ривожланиш» концепцияси дунё мамлакатларининг асосий мақсадига айланган. XXI асрда барча давлатларнинг юқори иқтисодий ўсишга эришиш мақсади барқарор ривожланиш мақсади билан алмашди. Бу, ўз навбатида, жаҳон иқтисодиётнинг барча йўналишлари: қишлоқ хўжалиги, саноат, транспорт, молия, энергетика, қурулиш соҳалари барчаси “яшил” тус олиши муҳимлигини англатади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқида “2022-2026 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг еттига устувор йўналиши бўйича “Ҳаракатлар стратегиясидан –таракқиёт стратегияси сари” мазмун-моҳияти Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Барқарор ривожланиш мақсадлари билан тўла ҳамоҳанг эканини таъкидлаб ўтди [1]. “Ҳаракатлар стратегияси”да мўлжалланган таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш бўйича иқтисодиётда энергия ва ресурслар сарфини камайтириш, ишлаб чиқаришга энергия тежайдиган технологияларни кенг жорий этиш, қайта тикланадиган энергия манбаларидан фойдаланишни кенгайтириш мақсад ва вазифалар белгиланган [2].

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномасида 2020 йил ва кейинги йилларда иқтисодиёт соҳасида амалга ошириш зарур бўлган дастурий ва мақсадли вазифаларга атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва экологик ҳолатни яхшилашга эътиборни кучайтириш, ишлаб чиқариш жараёнини экологик назорат қилиш тизимини такомиллаштириш, экологик аудит ўтказиш тартибини қайта кўриб чиқиб, хусусий аудиторлик фаолиятини жонлантириш муҳим вазифалар сифатида қайд этилди[3].

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Экологик муаммолар энди чекланган товар сифатида иқтисодга киритилган; Янги тенденция шаклланди ва фаол ривожланмоқда - “яшил иқтисодиёт”. “Яшил иқтисодиёт” - иқтисодиёт фанининг йўналиши бўлиб, унда иқтисодиёт ўзи мавжуд бўлган табиий муҳитнинг боғлиқ таркибий қисмидир ва унинг бир қисмидир; табиий ресурслардан самарали фойдаланиш орқали жамият фаровонлигини таъминлаш, шунингдек, якуний фойдаланиш маҳсулотларини ишлаб чиқариш циклига қайтаришга қаратилган. Бирлашган

Миллатлар Ташкилотининг Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ташкилоти (БМТА) экспертлари “яшил” иқтисодиётни “одамлар фаровонлигини яхшилайдиган ва ижтимоий адолатни таъминлайдиган, шу билан бирга атроф-муҳит ва унинг камайиши хавфини сезиларли даражада камайтирадиган” иқтисодий фаолият сифатида кўришади. Яшил инвестициялар – бу атроф-муҳитни асрашга йўналтирилган, янги асровчи технологияларни жорий этишни, яшил молиявий маҳсулотларни, муқобил энергетиканинг янги бозорларини ва яшил энергия турларини ривожлантиришни кўзда тутувчи лойиҳалар ва моделларни молиялаш манбаларидир . Ўзбек олимларидан А.А. Исаджанов “Яшил иқтисодиёт” - бу эртанги кун иқтисодиёти ва айнан у ХХІ аср иқтисодий тараққиётининг ҳаракатга келтирувчи кучи бўлиб, яшил иқтисодиёт назарияси қуйидаги учта аксиомага асосланади: • чекланган маконда таъсир соҳасини узлуксиз кенгайтириб бўлмайди; • ресурслар чекланган шароитда узлуксиз ошиб бораётган эҳтиёжни қондиришни талаб қилиш мумкин эмас; • “Ер юзида ҳамма нарса бир-бири билан боғлиқ”- деган фикрни таъкидлайди. Б.Б.Алимов “Яшил иқтисодиёт”ни соҳа ва тармоқларга таъсири ва муҳимлилиги кўрсатиб берилган. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки “яшил иқтисодиёт” мамлакатимиз таълим тизимига кириб бориши ҳамда ривожланиш тенденциясини ошиб бориши келтирилган.

Шунингдек, инвестиция фаолиятида иқтисодий самарадорликни ошириш, самарадорлик кўрсаткичларини аниқлаш, уларга баҳо бериш асосида тегишли хулосалар ишлаб чиқишда муҳим аҳамиятга эга. Инвестиция самарадорлиги борасидаги тадқиқотлар умумиқтисодий муаммо сифатида мамлакатимизнинг қатор назарий ва амалиётчи олимлари томонидан тадқиқ этилган. Жумладан, А.Абдуғаниев фикрича, «Иқтисод фанларида “самарадорлик” ва “иқтисодий самарадорлик” тушунчалари - мавжуд. Улар мамлакат, тармоқ, корхона, йўналишлар ҳамда айрим маҳсулотлар бўйича аниқланиши мумкин [3]. Юқоридагилардан келиб чиқиб мамлакатимиз амалиётига тадбиқ қилиб инвестиция фаолиятининг молиялаштириш манбалари ва усулларини шакллантиришни ривожлантириш ва такомиллаштириш лозимлигини талаб қилади.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Инвестиция самарадорлиги ўзгаришига таъсир этувчи омиллар ва уларнинг таъсирининг жорий ҳолати таҳлил қилиниб, инвестицияларнинг корхона молиявий барқарорлигига таъсир этувчи омиллар аниқланган. Таҳлил жараёнида илмий абстракциялаш, эксперт баҳоласи, индукция ва дедукция, таққослаш, тизимли таҳлил усулларидан фойдаланилган.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 2 декабрдаги ПҚ-436-сонли “2030 йилгача ўзбекистон республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтишига қаратилган ислохотлар самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида” Қарорда 2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида белгиланган вазифаларни амалга ошириш, Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтиш стратегияси доирасида “яшил” ва инклюзив иқтисодий ўсишни таъминлаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар самарадорлигини ошириш, қайта тикланувчи энергия манбаларидан фойдаланиш ҳамда иқтисодиётнинг барча тармоқларида ресурсларни тежашни янада кенгайтириш мақсад қилиб олинган. Ушбу мақсадга эришишга мўлжалланган 2030 йилгача Ўзбекистон Республикасида “яшил” иқтисодиётга ўтиш ва “яшил” ўсишни таъминлаш дастурининг 1-иловасига мувофиқ [6]:

иссиқхона газларининг ялпи ички маҳсулот бирлигига нисбатан солиштирма ажратмаларини 2010 йилдаги даражадан 35 фоизга қисқартириш; қайта тикланувчи энергия манбаларининг ишлаб чиқариш қувватини 15 ГВтга ошириш ва уларнинг улушини электр энергиясини ишлаб чиқариш умумий ҳажмининг 30 фоиздан кўпроғига етказиш; саноат соҳасида энергия самарадорлигини камида 20 фоизга ошириш;

ялпи ички маҳсулот бирлигига тўғри келадиган энергия сарфи ҳажмини, шу жумладан, қайта тикланувчи энергия манбаларидан фойдаланишни кенгайтириш ҳисобига 30 фоизга камайтириш; иқтисодиётнинг барча тармоқларида сувдан фойдаланиш самарадорлигини сезиларли даражада ошириш, 1 миллион гектаргача майдонда сув тежовчи суғориш технологиясини жорий этиш;

йилига 200 миллион кўчат экиш ва кўчатларнинг умумий сонини 1 миллиарддан ошириш орқали шаҳарлардаги яшил майдонларни 30 фоиздан ортиқроққа кенгайтириш; республика ўрмон фонди захиралари кўрсаткичини 90 миллион куб метрдан ортиқроққа етказиш; ҳосил бўладиган қаттиқ маиший чиқиндиларни қайта ишлаш даражасини 65 фоиздан ошириш.

Жаҳон банки ва Европа тикланиш ва тараққиёт банки билан биргаликда Иқтисодиётнинг декарбонизациялаш ва “яшил” ривожланиш моделига ўтиш бўйича узоқ муддатли стратегияни (LTS – Long-Term Strategy for Decarbonization) ишлаб чиқиш лойиҳаси йўлга қўйилди. Париж битимининг 4-моддасига мувофиқ, мамлакатлар 2050 йилгача углерод нейтраллигига эришишга қаратилган ўзларининг узоқ муддатли стратегияларини ишлаб чиқиш белгиланган. Мазкур стратегия доирасида:

- иқлим ўзгариши тўғрисидаги хабардорликни ошириш;
- инвестиция сиёсати тўғрисидаги ҳисоботни ишлаб чиқиш ва инвестициялар билан боғлиқ ҳуқуқий базани такомиллаштириш;
- давлат инвестицияларини бошқариш жараёнлари асосий миллий ва секторларни ривожлантириш стратегиялари ва ўрта муддатли харажатлар доираси билан боғлиқлигини таъминлаш;
- лойиҳаларни ишлаб чиқиш, баҳолаш ва танлаш учун бир хил тартиблар қўлланилишини таъминлайдиган ягона давлат инвестицияларини бошқариш тизимини яратиш;
- Ўзбекистонда иқлим ўзгариши жиҳатларидан келиб чиқиб, давлат инвестицияларини бошқариш тизимини жорий этиш;
- яшил стратегия инфратузилмасини қўллаб-қувватлайдиган маҳаллий молия институтлари, банк ва IT хизматларини қўллаб-қувватлаш;
- экологик тоза инвестицияларни ривожлантиришда хусусий секторнинг иштироки учун шароит яратиш.

Ўзбекистон Республикасида қайта тикланувчи энергия манбаларини жорий этилишини янада қўллаб қувватлаш мақсадида мамлакатда “яшил” энергия сертификатлари тизимини жорий бўйича ишлари олиб борилмоқда. Маҳсулотлар қайта тикланувчи энергия манбалари ҳисобидан ва экологик жиҳатдан тоза технологиялар ёрдамида ишлаб чиқарилганлигини тасдиқловчи ҳамда бу билан боғлиқ барча жараёнларни кузатиб бориш имконини берувчи “яшил сертификатлар” тизими жорий этилмоқда. Мазкур тизимга кўра, қайта тикланувчи энергияни ишлаб чиқарувчилар “яшил сертификат”ни якуний фойдаланувчига (маҳсулот ишлаб чиқарувчилар, истеъмолчилар) сотади ва бу билан энергиянинг “тозалиги”га кафолат беради. Бу эса якуний фойдаланувчиларга ўз маҳсулотларини сотиш ва экспорт қилиш ҳажмини ошириш, халқаро ва хорижий молия ташкилотларидан “яшил” инвестициялар ва “яшил” кредитларни жалб қилиш имконини беради.

ХУЛОСА

Юқоридагилар билан бир қаторда, яшил иқтисодиёт мамлакатлар ўртасидаги ижтимоий тенгсизликни камайтириш ва дунёда қашшоқликни йўқ қилишга катта ҳисса қўшади. Худди шу тарзда, бозорни эркинлаштириш ғояларини бекор қилиш, Шимол ва Жануб ўртасида тенг шароитларда савдо муносабатларини ривожлантириш йўллари хал қилиш керак.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, яшил иқтисодиётни амалга ошириш табиий ресурслардан масъулиятли фойдаланишни таъминлайдиган экологик барқарор стратегияларни қабул қилишга имкон берадиган технологик ўзгаришларга олиб

келиши мумкин. Аммо яшил иқтисодиёт томонидан таклиф қилинган мақсадларга эришиш учун таклиф этилаётган муқобил омиллар зарур иқтисодий ресурсларни тақсимлаш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш қоидаларини янада қатъийлаштириш, субсидиялар яратиш, атроф-муҳит билан дўстона фаолият юритиш орқали ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар томонидан қабул қилиниши ва ҳудудни режалаштириш жараёнларини оптималлаштириш ишлаб чиқилиши керак. Худди шундай, мамлакатларга барқарор ривожланишнинг асосий шартларини эътибордан четда қолдирмасдан, бир хил даражада келишиб олиш имконини берадиган янги иқтисодий асос яратиш зарур.

Яшил иқтисодиёт барқарорлик параметрлари доирасида иқтисодий ривожланишга эришиш, яъни соғлом атроф-муҳитни сақлаш ва ресурслардан тўғри фойдаланиш учун қашшоқликни йўқ қилиш ҳамда заиф ижтимоий тармоқларни ўз мақсадлари йўлида бирлаштиришга интилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (REFERENCES)

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 2 декабрдаги ПҚ-436-сонли “2030 йилгача Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтишига қаратилган ислохотлар самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида” Қарор. www.lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 4 апрелдаги ПҚ-108-сонли “Иқтисодий ислохотларни амалга оширишда илмий ёндашувларни кенгайтириш ва бошқарув кадрларини тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” Қарор. www.lex.uz
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 октябрдаги ПҚ-4477-сонли “2019-2030 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарори. www.lex.uz
4. Alimov B.B (2019). Uzbekistan-EUROPE AND CENTRAL ASIA-P144856-Improving Pre-primary and General Secondary Education Project-Procurement Plan.
5. Alimov, B.B. (2021). THEORETICAL ISSUES OF BUSINESS PERFORMANCE ANALYSIS OF ENTITY. Архив научных исследований, 1(1).
6. Алимов Б.Б. Ўзбекистонда яшил иқтисодиётни ривожлатириш стратегияси. ISSN-L: Miasto Przyszłości Kielce 2023.